

GALLORSA

Cap dalt de Canigó, damunt de Corsaví, en un vesant que alhora aboca cap a Montferrer (Vallespir), darrere el *Puig de la Suca*, hi ha la *Font de la Gallorsa* (*gə̀lɔ̀rsə*): «ho van dir perquè els pastors s'hi aplegaven per fer-hi junts el *repeix* ('els àpats')», i «de tots els ramats ells en feien una *gallorsa*» (Corsaví, 1959).

A Adraén, poca distància al SE. de la Seu d'Urgell, entre el seu terme i el de Cornellana, van assenyalar-me de lluny una altra *Font de la Galòrsà*; i encara que el meu informant local ja no sabia quin fos el significat d'aqueix mot (1935), el cas és que era enmig de grans pasturatges i prop dels cims de la Serra de Cadí.

Dret de gallorsa, 'dret de pasturar les ovelles a les terres comunals muntanyenques', *bestiar de gallorsa* 'el ramat foraster que ve per la muntanya a pasturar i femar les terres', mot pre-romà, probablement provinent del nostre basco-ibèric pirinenc: és versemblant que en aquest existís *GALLORTIA 'els alts (de les muntanyes)', cf. basc *gailortzen*, *gailortzea* 'anant pels cims, fent cap als cims'. 1.ª doc.: 1283.

En el *Capbreu* de la Vall de Ribes, de cap aquest any, consta entre els drets que cobra el senyor: «Pren En G. de Ribes, de tot lo bestiar estrany, de *galorzes*, que ve en la paròquia de Pardines (levat lo vilar de Vilati<n>yós), e de cascuna bèstia leytera, una maa<l>la» ('una malla, moneda'), p. p. Alart (RLR IV, 59); en un altre passatge del mateix text: «si ve bestiar estrany, de *galorzes*,¹ per cascuna bèstia bassa, una maala» (p. 53). Segons el *DAG* avui *gallorça* continua usant-se a la Vall de Ribes per al «ramat foraster que entra a pasturar o afemar les terres a l'estiu»; i *gallorçà* és el «pastor que mena bestiar» (*DAG*), encomanat de pasturar en terres d'altri: que és el que ja significava en el S. XIII; afegeix que s'entén per *dret de gallorça*, el «dret de pasturar les ovelles a les terres comunals», «dret de ser propietari de totes les herbes d'un tros determinat de terra, però no d'aquesta», i que *gallorcer* és «el qui té dret de gallorça».

Mrn. Vayreda ens n'aporta una interessant confirmació: «Hi ha aquí l'empriu de Serra Calma, que usufructua el poble des de temps immemorials. Cada veí pot portar-hi el bestiar que a l'hivern manté en son terme. La *gallorsa* és repartida a prorrata entre tots els veïns, que se l'arrenden o l'aprofiten a son gust. Sembla, doncs, que la família Serra-Bruna posseeix, del temps del rei Martí, una cèdula que li concedeix amb exclusivitat el dret de *gallorsa* sobre tal empriu, però qual dret resulta de fet abandonat, ja que no hi ha memòria de que l'hagin lucrats mai»; «cada veí no podrà tirar a l'empriu més cabal ['bestiar'] del que a l'hivern pot mantenir en son terme. Les *gallorses*, contractades a bon preu, donaran un bon rendiment ---» (*Sang Nova* I, 44; II, 109).

I en altres passatges d'aquesta novel·la de Marian Vayreda: «havian concertat llurs remades, y reclutat les *gallorses*, a qualsevol preu ---», «ell demanava que se li reconegués el dret de *gallorsa* sobre l'empriu de Serra Calma, y la sentència li reconeixia 'l senyoríu

del mateix ---», «si's portava bé, retornaria 'l dret de pastura al poble --- no reservant-se més que'l dret de *gallorsa*, qu'era 'l que disputava», «s'hi comprèn no sols els drets de senyoriu --- sinó que també 'ls drets de *gallorsa*» (ib. IV, v, 272; IV, iii, 263; IV, iii, 264; v, ix, 413).

Encara que siguin docs. més tardans, en transcripció d'altres que mostren la cosa en exercici permanent a la Vall de Camprodon, i són inèdits: «vendo --- *gallorsiam* et terras --- dicti mansi Costa de Vilavella --- totum dictam *gallorstam* dicti mansi Costa de V., totum videlicet jus pascendi in erbis et pascuis montium, sive montaneam dicte parrochie de Vilallonga», a. 1567, «bosquis, herbis, herbagiis, pascuis sive pasturis, *gallorsia* sive *gallorsiiis*, adempriuis, pratis, devesiis ---», a. 1570 trobats per Mn. Julià Pascual en poder de vells masos del gran terme de Vilallonga de Ter (cf. *EntreDL* II, 68 ss.); i veg. infra entre els derivats.

Hi ha desenrotllaments semàntics més secundaris i, en part, fins impropis: «dans les montagnes de Cerdagne le gros bétail ou les boeufs» (Alart) és perquè des de *ramat de gallorsa* es passa a dir *gallorsa* al bestiar mateix; i el *DAG* diu que *gallosa* és també el bagatge que porten els pastors que el menen. I a Vic i St. Joan de les Abadesses passant per la idea de 'traüt de la gran ramada transeünt' s'arriba a «remor d'una colla d'homes que passen lluny de nit; petjades, remor de gent que passa i no es veu».

Això, en efecte, degué ser una acc., de llengua un poc laxa, que era familiar al Verdager juvenil; el cas és que, en el primer escalabor de l'*Atlàntida*, hi ha una estrofa on diu que Hesperis, fugitiva davant del cataclisme: «al dós colrat d'Alcides abrassant-se ab més forsa, / a cada fantasia, y esglay nou que la pren, / l'atura de fugir de l'inferral *gallorsa*, / que per sos ays cridada més aprop sempre sent»; però no solament l'estrofa fou suprimida en la versió definitiva (a *Atl.* VI, 70-1), sinó que, en l'original de l'esborrall, es veu que el mot *gallorsa* està cancel·lat per la grossa ratlla que, en aquesta versió, el poeta posa, ací i allà, a diversos mots que després no li plageren: es coneix que, cercant confirmació entorn seu, prengué aviat consciència que es tractava d'un ús familiar i no gaire propi.

Altrament la toponímia ens aporta la confirmació de certs aspectes, entre altres l'àrea del mot; i la seva recollida em permeté alhora confirmar-ne el concepte popular, més vital que l'oficial i jurídic: «volia dir un ramat *antir*» <'sencer'>, «en deien una *gallorsa* de les *uèlçs*, o una *gallorsada*» (Montferrer, 1959).

Ara bé noms propis així ens orienten, Pirineu enllà, en direcció al País Basc. *Gallarza* és un cognom usual a Aragó (i ací ó donava *ya*, però és sabut que *ye* sovint es redueix a *e* en tot el domini castellà en tals contextos consonàntics complexos, i és evident que *ya* estava subjecte al mateix accident), *Galarza* és el nom de dos pobles ja en domini basc, *Gallués* és a Navarra, i *Gallur* és una població important i antiga vora l'Ebre, algües amunt de Saragossa. No vasillem a identificar això darrer amb el basc *gaillur(ra)* «el caballet del